

Μνήμων

Τόμ. 40 (2023)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΤΣΑΚΑΝΙΚΑ, Από την Αυστρία στις ΗΠΑ: Οι Έλληνες και τα άλλα έθνη στις εφημερίδες της νεολαίας (1859-1865) ● ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΡΗΣ, Η αποικιακή δημόσια Διοίκηση τον 19ο αιώνα: Η περίπτωση της Indian Civil Service ● ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΥΛΗ, Οι αχρητογράφητοι άνθρωποι της Σμόρνης ● ΡΟΔΗΣ ΛΟΧΑΙΤΗΣ, Η «μακρά διάρκεια» των Μαρξολογικών ● ΠΩΤΑ ΤΟΥΡΓΕΛΗ, «Αιτούμεν άμεσον απομάκρυνσην τούτου». Οι προσφυγικοί σύλλογοι του Μεσοπολέμου απέναντι στους «σατραπίσκους» υπαλλήλους των υπηρεσιών της αποκατάστασης ● ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΡΕΜΜΥΔΑ, Απόπειρα προσέγγισης μιας ιστορικής τομής: Πόλεμος και Κατοχή στα μηχανουργεία του Πειραιά ● ΡΑΥΜΟΝΑΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ, Η επικοινωνία του Πολέμου και ο πόλεμος της επικοινωνίας. Ο πολιτικός λόγος των δύο αντιπάλων του ελληνικού Εμφυλίου μέσα από τον Τύπο

50 ΧΡΟΝΙΑ ΕΜΝΕ: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Βαγγέλης Καραμυωλάκης, Έφη Αβδελά, Αντώνης Λιάκος, Αλέξης Πολίτης, Σοφία Ματθαίου, Παναγιώτης Δ. Μιχαηλίδης, Πόπη Πολέμη, Χρήστος Τριανταφύλλου, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, Σάκης Δημητριάδης, Ηλίας Κολοβός, Ελένη Κυριακίδου, Χρήστος Λούκος, Ιωάννα Πετροπούλου, Βάσω Σειργιάνου, Μάριος Δημητριάδης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Ελευθερία Ζέη, Νικόλαος Πάσης, Βαγγέλης Σαράφης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Δημήτρης Μ. Κοντογεώργης, Χρήστος Λούκος, Όλγα Κατσαράδη-Hering, Κατερίνα Δέδε, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Αννέλας Καπουράνης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου

40

ΑΘΗΝΑ 2023

Η αποικιακή δημόσια Διοίκηση τον 19ο αιώνα

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΡΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.39700](https://doi.org/10.12681/mnimon.39700)

Copyright © 2024, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΠΟΥΡΗΣ Χ. (2025). Η αποικιακή δημόσια Διοίκηση τον 19ο αιώνα: Η περίπτωση της Indian Civil Service. *Μνήμων*, 40, 37–59. <https://doi.org/10.12681/mnimon.39700>

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΡΗΣ

Η ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΝ 19ο ΑΙΩΝΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ INDIAN CIVIL SERVICE

Εισαγωγικά

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι, κατά πρώτον, η εξέταση του συστήματος της δημόσιας Διοίκησης, το οποίο εφαρμοζόταν από τις βρετανικές αποικιακές αρχές στην Ινδία, μετά την ανακήρυξή της σε Αποικία του Βρετανικού Στέμματος, το 1858, παρουσιάζοντας τον τρόπο άσκησης της δημόσιας πολιτικής σε αυτό το αποικιακό περιβάλλον και εστιάζοντας στο κυριότερο όργανό της, την Indian Civil Service (ICS). Παράλληλα, αναλύονται οι αντιλήψεις και τα στερεότυπα των αξιωματούχων της υπηρεσίας αυτής αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπιζαν τα υποψήφια διοικητικά στελέχη οι συμπατριώτες τους. Δεύτερον, επιχειρείται μια σύγκριση της δομής και της λειτουργίας της ICS, σε επίπεδο προσωπικού, με βάση τα χαρακτηριστικά των στελεχών της γραφειοκρατικής διοίκησης κατά τον σχετικό ιδεότυπο του Max Weber, καθώς, κατά τη γνώμη μας, η θεωρία της γραφειοκρατίας του Γερμανού κοινωνιολόγου κρίνεται ως σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο και θεωρητικός άξονας για την προσέγγιση των συστημάτων δημόσιας διοίκησης της νεωτερικότητας. Όσον αφορά όμως τη μελέτη της ICS, η εξέταση της σχετικής βιβλιογραφίας κατέστησε σαφές ότι μέχρι στιγμής δεν έχει μελετηθεί σε συνάρτηση με το βεμπεριανό γραφειοκρατικό πρότυπο, κάτι που θα καλύψει έως ένα βαθμό τμήμα του παρόντος άρθρου. Ταυτόχρονα, σημειώνεται ότι η ICS, πέραν της επιστήμης της ιστορίας, αποτέλεσε πεδίο έρευνας και για τις πολιτικές επιστήμες.¹

Η ερευνητική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, υιοθετεί μια συνθετική προοπτική θέασης της εξεταζόμενης θεματικής, ενώ η έρευνα που διεξήχθη, βασίζεται στην εξέταση πρωτογενών πηγών και της σχετικής βιβλιογρα-

1. Βλ., ενδεικτικά, G. P. Srivastava, *The Indian Civil Service. A Study in Administrative Personnel*, Δελχί, S. Chand and Co., 1965.

φίας. Το άρθρο αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει μια χρήσιμη συμβολή στη μελέτη της ιστορίας και των ιδεών γύρω από τη δημόσια διοίκηση και τη γραφειοκρατία στο αποικιακό πλαίσιο.

H Indian Civil Service

Αρχικά, απαιτείται να αποσαφηνιστεί το πλαίσιο του αποικιακού περιβάλλοντος στην Ινδία και η λειτουργία της εκεί βρετανικής δημόσιας Διοίκησης. Η περίοδος που εξετάζει το παρόν ερευνητικό εγχείρημα, εκκινεί από την κατάπνιξη της εκτεταμένης εξέγερσης του ινδικού στρατιωτικού προσωπικού, ευρισκομένου σε βρετανική υπηρεσία, στην περιφέρεια της Βεγγάλης (1857), που κατέληξε σε γενικευμένη επανάσταση κατά της κυριαρχίας της Εταιρείας των Ανατολικών Ινδιών, του βρετανικού εμπορικού οργανισμού που κυβερνούσε τις ινδικές κτήσεις του αυτόνομα, υπό τη χαλαρή εποπτεία της βρετανικής κυβέρνησης στο Λονδίνο. Τα αίτια της επανάστασης οφείλονταν στην προσπάθεια εκδυτικισμού της Ινδίας, τον οποίο εισήγαγε ο γενικός κυβερνήτης της, λόρδος Dalhousie, κατά τη διάρκεια της θητείας του (1846-1856), υποστηριζόμενος από μια νέα γενιά γραφειοκρατών που είχε εκπαιδευτεί στο Κολλέγιο Haileybury της Εταιρείας, στη Βρετανία, και από το 1853 στην Οξφόρδη και το Κέιμπριτζ. Αυτή η προσπάθεια εκδυτικισμού προκάλεσε μια έντονη δυσαρέσκεια στον γηγενή πληθυσμό και ιδιαίτερα στις προνομιούχες τάξεις που ένιωθαν ότι απειλούνταν η θέση και τα προνόμιά τους.²

Την επαύριον του τερματισμού των εχθροπραξιών, το Λονδίνο αποφάσισε ότι οι αγανείς εκτάσεις που διοικούσε η Εταιρεία, έπρεπε να περάσουν στον άμεσο έλεγχο του Βρετανικού Στέμματος, κάτι που υλοποιήθηκε με την ψήφιση από το βρετανικό Κοινοβούλιο της «Government of India Act», το 1858.³ Επιπλέον, ο συγκεκριμένος νόμος προέβλεπε τη δημιουργία ειδικού Υπουργείου για τη διαχείριση των ινδικών κτήσεων και τη θέσπιση μιας νέας θέσης στο Υπουργικό Συμβούλιο, του υπουργού Ινδίας (Secretary of State for India), ο οποίος θα συνεργαζόταν με το Συμβούλιο της Ινδίας (Council of India) που θα τον επικουρούσε στο έργο του, με την ανώτατη επιτόπια εκτελεστική εξουσία να ασκείται από τον γενικό κυβερνήτη / αντιβασιλέα της Ινδίας (Viceroy of India). Τον τελευταίο λόγο για τα ζη-

2. David Anthony Washbrook, «India, 1818-1860: The Two Faces of Colonialism», Andrew Porter (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire. The Nineteenth Century*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 1999, σ. 395-421.

3. Arthur Berriedale Keith (επιμ.), *Speeches and Documents on Indian Policy 1750-1921*, τ. 1, Οξφόρδη, Oxford University Press, 1922, σ. 370.

τήματα της αποικίας θα είχε πλέον ο υπουργός Ινδίας στο Λονδίνο, ωστόσο η βασική αρχή ήταν τα ινδικά ζητήματα να διευθετούνται στην Ινδία.⁴

Η διοικητική οργάνωση της βρετανικής Ινδίας βασιζόταν στην ICS, η οποία ανέλαβε το βάρος της άσκησης της διοικητικής εξουσίας και της οργάνωσης των δομών που θα υποστήριζαν τη βρετανική κυριαρχία στην υποήπειρο, απαρτίζοντας, όμως, μόνο το ανώτερο τμήμα της Διοίκησης και όχι τους χαμηλόβαθμους αξιωματούχους και υπαλλήλους.⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των μελών της, καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, κυμαινόταν περίπου στα 1.000 άτομα· κατά μέσο όρο κάθε διοικητικός αξιωματούχος ήταν υπεύθυνος για 300.000 Ινδούς.⁶ Με τη διακήρυξη της 1ης Νοεμβρίου του 1858, της βασίλισσας Βικτωρίας, εκτός από τη διασφάλιση της ισότητας των Ινδών με τους υπόλοιπους υπηκόους του Βρετανικού Στέμματος, διατυπωνόταν το δικαίωμα εισαγωγής των Ινδών στην ICS επί ίσοις όροις με τους Βρετανούς.⁷ Αυτό όμως στην πράξη παρέμεινε κενό γράμμα.

Μεταξύ των αρμοδιοτήτων των στελεχών της ICS, που είχαν ποικίλο χαρακτήρα, συμπεριλαμβάνονταν ο προσδιορισμός των φόρων και η είσπραξή τους, η αντιμετώπιση των λιμών, η επίβλεψη της κατασκευής εγγειοβελτιωτικών έργων, η σύνταξη νόμων, η εκδίκαση υποθέσεων, η επιθεώρηση των διαφόρων κοινοτήτων και των υποδομών των περιφερειών κ.ά. Θεωρητικά, αποτελούσαν πειθήνια όργανα της κυβέρνησης του Λονδίνου και της Καλκούτας (έδρα του αντιβασιλέα και της βρετανικής αποικιακής κυβέρνησης στην Ινδία), αλλά εξαιτίας των μεγάλων αποστάσεων και του χρόνου που απαιτούνταν για τη μεταφορά των διαταγών, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι είχαν γνώση των επαρχιών τους, μπορούσαν να λαμβάνουν πρωτοβουλίες και να χειρίζονται τα τρέχοντα ζητήματα, σε μεγάλο βαθμό, όπως έκριναν οι ίδιοι. Σε αυτό συνέβαλλε, άλλωστε, και ο αχανής χαρακτήρας της Ινδίας, με την πληθώρα των διαφορετικών πολιτισμικών,

4. Στο ίδιο, σ. 371-372· Robin James Moore, «Imperial India, 1858-1914», Andrew Porter (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire. The Nineteenth Century*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 1999, σ. 422-466· David Gilmour, *The Ruling Caste. Imperial Lives in the Victorian Raj*, Λονδίνο, Pimlico, 2007, σ. 14-22.

5. G. P. Srivastava, *The Indian Civil Service*, ό.π., σ. 6-7.

6. Alfred Cotterell Tupp, «Longevity in the Indian Civil Service», *Journal of the Royal Statistical Society* 61 (1898), σ. 722-725· Clive Dewey, *Anglo-Indian Attitudes. The Mind of the Indian Civil Service*, Λονδίνο – Ρίο Γκράντε, The Hambledon Press, 1993, σ. 3.

7. Sarvepalli Gopal, *British Policy in India 1858-1905*, Κέμπριτζ, Cambridge University Press, 1965, σ. 3.

εθνοτικών, γλωσσικών, κοινωνικών και γεωγραφικών στοιχείων. Σε αυτό το πλαίσιο, αντιλαμβάνεται κανείς ότι δεν ήταν δυνατόν οι Βρετανοί βουλευτές ή οι υπάλληλοι του Υπουργείου Ινδίας στο Λονδίνο να γνωρίζουν λεπτομέρειες σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν στις επιμέρους περιοχές της Ινδίας. Χάρη σε αυτήν τη de facto «αυτοδιάθεση», με την οποία χειρίζονταν τις υποθέσεις, βάσει των αρμοδιοτήτων τους, τα μέλη της ICS έκαναν σταδιοδρομία με υψηλές χρηματικές απολαβές και απολάμβαναν μια εργασιακή σταθερότητα. Ως προς τον καθορισμό του ύψους των μισθών τους, σημειώνεται ότι οι κατώτερες θέσεις στην ιεραρχία, για άτομα συνήθως με ηλικία λίγο μεγαλύτερη των 20 ετών, παρείχαν μισθό περίπου 300 λίρες τον χρόνο, διπλάσιο δηλαδή από το εισόδημα ενός εφημέριου και εξαπλάσιο από τον αντίστοιχο ενός αγροργάτη στη Βρετανία. Το εισόδημά τους, μάλιστα, αυξανόταν με βάση τα χρόνια προϋπηρεσίας και την ιεραρχική εξέλιξη. Στα 50 τους, έχοντας γύρω στα 30 χρόνια προϋπηρεσία, έφταναν να λαμβάνουν περίπου 3.600 λίρες ετησίως, ποσό αντίστοιχο του εισοδήματος ενός ανώτερου δικαστή στη Βρετανία. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στους ανώτερους διοικητικούς αξιωματούχους, δηλαδή στους κυβερνήτες των επαρχιών της Ινδίας (governors), οι οποίοι είχαν ετήσιες απολαβές 6.000 λίρες, έκτακτα επιδόματα ύψους χιλιάδων λιρών κατ' έτος, καθώς και δικαίωμα χρήσης δύο κυβερνητικών οικιών. Όσον αφορά τη συνταξιοδότηση των διοικητικών λειτουργών, αυτοί λάμβαναν σύνταξη ύψους 1.000 λιρών, έπειτα από τουλάχιστον 25 χρόνια προϋπηρεσίας, με ανώτατη διάρκεια υπηρεσίας τα 35 έτη.⁸

Η επικρατούσα θεώρηση για την ICS, στις αρχές του 20ού αιώνα, μπορεί να διαφανεί με σαφήνεια μέσα από τη διάλεξη του Vincent A. Smith, συνταξιούχου της υπηρεσίας και υφηγητή της Ινδικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Δουβλίνου, η οποία, μάλιστα, τυπώθηκε και σε βιβλίο. Στόχος του ήταν να σκιαγραφήσει τις δυνατότητες σταδιοδρομίας στην ινδική πολιτική διοίκηση και κατ' επέκταση να προβάλει τα θετικά της στοιχεία, επιχειρώντας ουσιαστικά να εγκωμιάσει τον ρόλο και το έργο των Βρετανών αξιωματούχων που απάρτιζαν την ICS. Συνεπακόλουθα, ο Smith επεσήμανε ότι ένας νέος που αποστρεφόταν το περιβάλλον της δημόσιας Διοίκησης στη Βρετανία (Home Civil Service) και την ένταξή του σε αυτήν, θα ήταν προτιμότερο να επιλέξει μια σταδιοδρομία στην ICS, που διέφερε παρασάγγαξ από την αντίστοιχη στη μητρόπολη.⁹ Χαρακτηριστικά, στο κείμενό του ανέφερε ότι:

8. C. Dewey, *Anglo-Indian Attitudes*, ό.π., 3-5· A. C. Tupp, «Longevity in the Indian Civil Service», ό.π., σ. 723.

9. Vincent A. Smith, *The Indian Civil Service as a Profession. A Lecture De-*

Στο πλαίσιο των καθηκόντων του θα κληθεί να κνηγήσει μια συμμορία ληστών, να υπερασπιστεί ένα οχυρό, να οργανώσει έναν χώρο περιθάλψης ασθενών με χολέρα, να καθορίσει τον Αυτοκρατορικό Προϋπολογισμό ή τόσα άλλα πράγματα που δεν περιλαμβάνονταν στην πρόιμη εκπαίδευσή του· ό,τι, όμως, κι αν συμβεί, σε καμία περίπτωση δεν θα του ζητηθεί να εκτελέσει τα μονότονα καθήκοντα ενός υπαλλήλου γραφείου.¹⁰

Σε άλλο σημείο του λόγου του επανέρχεται στη σύγκριση μεταξύ της δημόσιας Διοίκησης της μητρόπολη και της αντίστοιχης στην Ινδία, εξυψώνοντας έντονα τη δεύτερη:

Ένας νέος [...] θα πρέπει να το σκεφτεί καλά, πριν απορρίψει το ενδεχόμενο εισαγωγής στην *Indian Civil Service*, επιλέγοντας είτε τη *Home Civil Service* είτε ένα από τα επαγγέλματα που απαιτούν πανεπιστημιακή κατάρτιση στο Ηνωμένο Βασίλειο [...] Μία θέση υπαλλήλου [στη *Home Civil Service*] με 150 λίρες μισθό τον χρόνο, με το ενδεχόμενο να παραμένει υπάλληλος για όλη του τη ζωή, δεν μου φαίνεται και τόσο ελκυστική, όπως φαίνεται σε πολλούς ανθρώπους. Η δημόσια διοίκηση στην Αγγλία διέπεται από ένα μονότονο εργασιακό αντικείμενο, περιορισμένο κύρος, χαμηλές απολαβές και λίγα μόνο θετικά στοιχεία. Στην *ICS* υπάρχουν αρμοδιότητες ευθύνης ποικίλου χαρακτήρα, ανώτατες δικαστικές και διοικητικές θέσεις κύρους και πολυάριθμοι άλλοι καλοπληρωμένοι διορισμοί. Τα αντίστοιχα θετικά που μπορεί να προσφέρει η *Home Service*, είναι ολιγάριθμα και έρχονται με καθυστέρηση.¹¹

Σύμφωνα με την Arendt, αυτό που χαρακτήριζε τους Βρετανούς διοικητικούς αξιωματούχους στην Ινδία και σε άλλα τμήματα της αυτοκρατορίας, ήταν η ακεραιότητα και η αποστασιοποίηση από τις τοπικές κοινωνίες, κάτι που στηριζόταν στην πεποίθηση της εγγενούς ανωτερότητας αυτών σε σχέση με τους τοπικούς πληθυσμούς, ανεξαρτήτως προσωπικών επιτευγμάτων.¹² Πρόκειται για μια αντίληψη στην οποία στηρίχθηκε και η ινδική αποικιακή γραφειοκρατία, η οποία αντικατοπτριζόταν στο πρό-

livered at Trinity College, Dublin, on June 10th, 1903, Δουβλίνο, Hodges, Figgis & CO. LTD, 1903, σ. 4.

10. Στο ίδιο, σ. 4-5.

11. Στο ίδιο, 14-15.

12. Χάνα Άρεντ, *Οι απαρχές του ολοκληρωτισμού*, δεύτερο μέρος, *Ιμπεριαλισμός*, μτφρ. Βασίλης Τομανάς, Θεσσαλονίκη, Νησίδες, 2017, σ. 126.

σωπο των ειδημόνων που, βάσει των γνώσεων και της εξειδίκευσής τους, παρά το γεγονός ότι συνιστούσαν μειοψηφία, ανθίσταντο στη βούληση της πλειοψηφίας. Παράλληλα, η Arendt επισημαίνει ότι η συγκεκριμένη ομάδα κρατικών λειτουργιών φρόντιζε να κινείται κυρίως στηριζόμενη σε ειδικά διατάγματα παρά στον νόμο, ώστε να αποφεύγει τη δέσμευση και να διατηρεί την αυτονομία της δράσης της.¹³ Τη θέση περί αποστασιοποίησης υιοθετεί και ο Dewey, ο οποίος υποστηρίζει ότι τα μέλη της ICS συνιστούσαν μια άρχουσα τάξη, αυστηρά διαχωρισμένη από τους πληθυσμούς που καλούνταν να διοικήσουν, και κύριο στοιχείο της τάξης αυτής ήταν ο λόγιος χαρακτήρας, που για τον Dewey επιβεβαιώνεται από την προετοιμασία τους για τις σχετικές εξετάσεις εισαγωγής στην υπηρεσία και την εκπαίδευση που λάμβαναν, σε συνδυασμό με τα κείμενα που συνέτασσαν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, όπως γλωσσολογικές έρευνες, απογραφές, μητρώα καστών και φυλών κ.ά.¹⁴

Στο σημείο αυτό θα στρέψουμε το ενδιαφέρον μας στην εξέταση της νοοτροπίας των Βρετανών δημόσιων λειτουργών και στον τρόπο με τον οποίο εκείνοι αντιλαμβάνονταν τις Ινδίες. Οι νέοι υπάλληλοι που έφταναν στο Ρατζ,¹⁵ στην πλειονότητά τους δεν επιθυμούσαν να αποκτήσουν σχέσεις και κοινωνικές επαφές με τον ινδικό πληθυσμό· επιθυμούσαν να ασχολούνται μαζί του αποκλειστικά και μόνο στο πλαίσιο της εργασίας τους. Αντίθετα, νοσταλγούσαν τη ζωή στη Βρετανία και συγκροτούσαν κλειστές και απρόσιτες κοινότητες. Στην επαρχία του Punjab, για παράδειγμα, οι Βρετανοί διοικούντες δεν είχαν καθόλου κοινωνικές σχέσεις με τον εγχώριο πληθυσμό.¹⁶ Η παραπάνω επιλογή αποκαλύπτεται και από τα δημοσιεύματα των αγγλόφωνων ινδικών εφημερίδων, τα οποία κάλυπταν σε μεγάλο βαθμό ζητήματα και θέματα που είχαν σχέση με τη μητρόπολη. Πρέπει δε να σημειωθεί ότι οι διοικητικοί αξιωματούχοι συνήθως έστελναν τα παιδιά τους στη Βρετανία για να φοιτήσουν σε βρετανικά σχολεία, συνοδευόμενα σε πολλές περιπτώσεις από τις μητέρες τους. Μια ακόμα εκδήλωση της στάσης αυτής ήταν και η λειτουργία στην Ινδία κλειστών λεσχών, αποκλειστικά για Βρετανούς.¹⁷

13. Στο ίδιο, σ. 128 και 130.

14. C. Dewey, *Anglo-Indian Attitudes*, ό.π., σ. 5-7.

15. Στα αγγλικά «Raj». Πρόκειται για όρο που χρησιμοποιούνταν από τους Βρετανούς για να δηλώσει τις κτήσεις στην Ινδία. Σήμερα δηλώνει την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας στην υποήπειρο αυτή.

16. C. Dewey, *Anglo-Indian Attitudes*, ό.π., σ. 214.

17. Mrinalini Sinha, «Βρετανικότητα, λέσχες και αποικιακή δημόσια σφαίρα: η γενεαλογία ενός αυτοκρατορικού θεσμού στην αποικιακή Ινδία», Αθηνά Συριάτου

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προσωπικές σημειώσεις ενός φιλελεύθερου στελέχους της ICS για τους συναδέλφους του. Στα κείμενά του αυτά τους χαρακτηρίζει αμαθείς και συντηρητικούς, καθώς τον κατηγορούσαν για διατήρηση κοινωνικών σχέσεων με Ινδούς, γεγονός που είχε αρνητικές συνέπειες για τη φήμη του και τις σχέσεις του με τα μέλη της βρετανικής δημοσιοπαλληλικής κοινότητας. Σε επίσκεψή του σε μια συγκεκριμένη περιοχή της Ινδίας, ο τοπικός Βρετανός διοικητικός αξιωματούχος αρνήθηκε να τον φιλοξενήσει στο κατάλυμά του, όπως συνηθιζόταν μεταξύ των μελών της ICS, με αποτέλεσμα ο ίδιος και η σύζυγός του να αναγκαστούν να κοιμηθούν σε μια σκηνή, καθώς το τοπικό πανδοχείο δεν διέθετε ελεύθερα δωμάτια.¹⁸

Εκτός από τις κοινωνικές σχέσεις με τους συνυπηρετούντες διοικητικούς λειτουργούς, οι κοινωνικές επαφές με Ινδούς επέδρασαν αρνητικά στην εξέλιξη της καριέρας του προαναφερθέντος στελέχους, καθώς οι προαγωγές του στην υπηρεσία επιβραδύνονταν και ο ίδιος δέχονταν μομφές, όχι μόνο επειδή είχε φίλους Ινδούς αλλά και διότι «πίστευε αυτά που του έλεγαν».¹⁹ Συνολικά, μπορεί να διαφανεί η εικόνα μιας πλήρως αποστασιοποιημένης από την ινδική κοινωνία ομάδας, η οποία επιδιώκει απομόνωση από το ινδικό στοιχείο, μετά τη λήξη του ωραρίου της υπηρεσίας, και δεν έχει καμία διάθεση οποιασδήποτε κοινωνικής σχέσης και πρόσμειξης με τον εγχώριο πληθυσμό, επιτιμώντας δριμύτατα όποιο από τα μέλη της επιχειρήσει να το πράξει.

Η διαδικασία εισαγωγής στην ICS

Μέχρι την εισαγωγή των μεταρρυθμίσεων της επιτροπής Macaulay και την ψήφιση του νόμου «Government of India Act», το 1853, η πλειονότητα των διορισμών στην ICS βασιζόταν σε ένα σύστημα πατρωνίας, το οποίο ασκούνταν από τους διευθυντές της Εταιρείας στο Λονδίνο.²⁰ Μολαταύτα, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα τέθηκε σε εφαρμογή ένα νέο σύστημα εισαγωγής στελεχών, το οποίο το είχε εισηγηθεί η προαναφερθείσα επιτροπή και προέβλεπε τη διεξαγωγή ανοιχτών εξετάσεων, ενώ η μορφή

(επιμ.), *Εξουσιάζοντας τα κόμματα. Όψεις της ιστορίας και της ιστοριογραφίας της Βρετανικής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Σπύρος Κακουριώτης, Γιάννης Σιδέρης, Κατερίνα Πάπαρη, Αθήνα, Ασίνη, 2018, σ. 343-404.

18. C. Dewey, *Anglo-Indian Attitudes*, ό.π., σ. 148 και 156.

19. Στο ίδιο, σ. 211.

20. J. M. Compton, «Open Competition and the Indian Civil Service, 1854-1876», *The English Historical Review* 83 (1968), σ. 265.

του διαγωνισμού είχε εξαρχής καθοριστεί έτσι, ώστε να δίνεται βαρύτητα στα μαθήματα που αποτελούσαν τον πυρήνα της εκπαίδευσης ενός τζέντλεμαν.²¹ Ο τζέντλεμαν, σύμφωνα με την κυρίαρχη γνώμη της εποχής, ήξερε πώς να ασκεί αποτελεσματικά εξουσία λειτουργώντας με αυτοέλεγχο και συνδυάζοντας την ελευθερία με την τάξη, αποτελώντας έτσι, κατά γενική ομολογία, τον ιδανικό τύπο στελέχους για τη διακυβέρνηση της Ινδίας.²² Αυτή η αλλαγή στον τρόπο εισαγωγής στελεχών στην ICS και η πρόβλεψη για την παροχή συγκεκριμένης πανεπιστημιακής κατάρτισης για τους Βρετανούς δημόσιους λειτουργούς στην Ινδία συνέβη εξαιτίας της εμφάνισης στη Βρετανία νέων απόψεων αναφορικά με τη δημόσια Διοίκηση και την πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Οι απόψεις αυτές προέκυψαν από την ώσμωση των θέσεων του κόμματος των Ουίγων (Whigs) με τις ιδέες ομάδων φιλελεύθερων διανοουμένων και με την ενσωμάτωση στους τελευταίους των οπαδών του Sir Robert Peel, πρωτοστάτη της μεταρρύθμισης του 1832.²³ Η θέση που επικράτησε τελικά, ήταν αυτή του Benjamin Jowett, κοσμήτορα του Κολλεγίου Balliol της Οξφόρδης, ο οποίος είχε προτείνει τη μετατροπή των δύο σημαντικότερων Πανεπιστημίων (Οξφόρδης και Κέιμπριτζ) σε κέντρα εκπαίδευσης πολιτικών και διοικητικού προσωπικού, με την εδραίωση, παράλληλα, ενός συστήματος εισαγωγής στην ινδική και την εγχώρια δημόσια Διοίκηση μέσω ανοιχτών εξετάσεων.²⁴ Κύριος σκοπός της μεταρρύθμισης ήταν να δημιουργηθεί μια αποτελεσματική και αποδοτική δημόσια Διοίκηση.

Η εισαγωγή των μεταρρυθμίσεων στόχευε στην προσέλκυση αριστούχων αποφοίτων του «Οξμπριτζ» στην ICS και τη συμμετοχή τους στις εισαγωγικές εξετάσεις. Στον πρώτο ανοιχτό διαγωνισμό, που έλαβε χώρα το 1855, το 70% των συμμετεχόντων ήταν απόφοιτοι είτε της Οξ-

21. Στο ίδιο, σ. 265-267· Agnes Cornell – Ted Svensson, «Colonial Origins of Modern Bureaucracy? India and the Professionalization of the British Civil Service», *Governance* 36 (2023), σ. 4-5.

22. J. M. Compton, «Open Competition», ό.π., σ. 269. Για το περιεχόμενο και την πρόσληψη της έννοιας του τζέντλεμαν, βλ. David Castronovo, *The English Gentleman: Images and Ideals in Literature and Society*, Νέα Υόρκη, Ungar Publishing Company, 1987.

23. Clive Dewey, «The Education of a Ruling Caste: The Indian Civil Service in the Era of Competitive Examination», *The English Historical Review* 88 (1973), σ. 262-285.

24. Στο ίδιο, σ. 265· D. Gilmour, *The Ruling Caste*, ό.π., σ. 43-44· Richard Symonds, *Oxford and Empire. The Last Lost Cause?*, Λονδίνο, Palgrave Macmillan, 1986, σ. 27-29.

φόρδης είτε του Κέιμπριτζ. Το 1864 όμως μόνο το 10% των συμμετεχόντων ήταν απόφοιτοι των δύο παραπάνω Πανεπιστημίων. Τι προκάλεσε αυτήν την αλλαγή; Η απάντηση μπορεί να δοθεί, αν αναλογιστεί κανείς ότι τα Πανεπιστήμια αυτά δεν ήταν κατάλληλα προσαρμοσμένα, ώστε να παρέχουν την απαιτούμενη κατάρτιση για επιτυχία στις συγκεκριμένες εισαγωγικές εξετάσεις, καθώς τα θέματα των εξετάσεων αυτών δεν περιόριζονταν στην κλασική παιδεία (Classics) και στα Μαθηματικά, όπου επικεντρώνονταν τα συγκεκριμένα Πανεπιστήμια, όπως και η πλειονότητα των άλλων αντίστοιχων ιδρυμάτων της εποχής.²⁵ Ο στόχος των εξετάσεων για την εισαγωγή στην ICS ήταν να είναι διασφαλισμένο ότι οι επιτυχόντες θα διέθεταν γενικές γνώσεις και ευφυΐα, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στην πληθώρα των διαφορετικών διοικητικών ζητημάτων που θα ανέκυπταν στην Ινδία.²⁶ Σε κοινωνικό επίπεδο, η συντριπτική πλειονότητα των στελεχών της ICS προερχόταν από τη μεσαία τάξη και όχι από τα κατώτερα ή τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Σε αυτό το πλαίσιο οι δημόσιοι λειτουργοί της ICS είχαν πατέρα που ασκούσε κάποιο ελεύθερο επάγγελμα (ποσοστό 67%), όπως η δικηγορία, ή ήταν γιοι επιχειρηματιών (ποσοστό 21%) ή ήταν γιοι αγροτών και των μελών της κατώτερης αριστοκρατίας της υπαίθρου (σε ποσοστό 12-13%).²⁷

Βαθμός συμμετοχής των Ινδών στην ICS

Η ICS δημιουργήθηκε ως διοικητικό σώμα που αποτελούνταν αποκλειστικά από Ευρωπαίους. Ήδη από το 1793 οι Ινδοί είχαν αποκλειστεί από την ένταξή τους σε αυτό. Με το πέρασμα του χρόνου το νομοθετικό πλαίσιο άλλαξε, χωρίς όμως να επιφέρει ουσιαστικές διαφοροποιήσεις σε πρακτικό επίπεδο. Πάρα την ψήφιση του «Charter Act» με αντικείμενο την ισότητα στην απασχόληση, το 1833, και την αναγνώριση της ισότητας μεταξύ Βρετανών και Ινδών, στη βασιλική διακήρυξη του 1858, η ICS παρέμενε διοικητική υπηρεσία αποτελούμενη κατεξοχήν από Βρετανούς. Οι γηγενείς θεωρούνταν ότι δεν διέθεταν την απαραίτητη φερεγγυότητα, για να συμμετάσχουν στη Διοίκηση, ενώ η αμάθειά τους ως προς τη βασισμένη σε ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων λογιζόταν ως ένα επιπλέον μειονέκτημά τους. Η συμμετοχή, λοιπόν, των Ινδών στη Διοίκηση αντιμετώπιζονταν με

25. C. Dewey, «The Education», *ό.π.*, 268-269.

26. Στο ίδιο, σ. 270-272.

27. Στο ίδιο, σ. 283-284.

εχθρότητα και με προκατάληψη. Η επιτυχία, μάλιστα, του Ινδού υποψηφίου Satyendranath Tagore στις εισαγωγικές εξετάσεις της ICS, το 1863, προκάλεσε κύμα ανησυχίας για ενδεχόμενη επικράτηση των Ινδών στις δημόσιες υπηρεσίες του Ρατζ. Έτσι, για να αποφευχθούν παρόμοιες επιτυχίες των αυτοχθόνων στο μέλλον, οι υπεύθυνοι των θεμάτων των εξετάσεων μείωσαν τη βαρύτητα των μαθημάτων της σανσκριτικής και της αραβικής γλώσσας επί της συνολικής βαθμολογίας των υποψηφίων.²⁸

Η συμμετοχή Ινδών στις εξετάσεις για διορισμό στις διοικητικές υπηρεσίες της βρετανικής κτήσης δεν μπορούσε να γίνει εύκολα αποδεκτή. Το 1869 οι Ινδοί επιτυγχόντες στον εισαγωγικό διαγωνισμό της ICS έφτασαν τους τέσσερεις, αλλά η επιτυχία τους δεν ακολουθήθηκε από μια απεριόριστη επαγγελματική σταδιοδρομία. Σύντομα οι τρεις εξ αυτών κατηγορήθηκαν ότι είχαν πλαστογραφήσει τις ηλικίες τους, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στο ηλικιακό όριο των εξετάσεων, ενώ ο τέταρτος κατηγορήθηκε για διαφθορά και απολύθηκε. Ωστόσο, στην πρώτη περίπτωση δεν λήφθηκε υπόψιν –και αυτό που περιέπλεξε την υπόθεση και επιβάρυνε περαιτέρω τη θέση των τριών Ινδών– το γεγονός ότι, σύμφωνα με τη βραχμανική παράδοση, η ηλικία των Ινδών υπολογιζόταν όχι με βάση την ημερομηνία γέννησης αλλά με βάση την ημερομηνία σύλληψης του παιδιού. Παρ' όλα αυτά, ήταν φανερό ότι οι κανόνες, αναφορικά με το ηλικιακό όριο, είχαν παραβιαστεί. Η κατάσταση αυτή είχε δημιουργηθεί λόγω της εφαρμογής του βρετανικού εκπαιδευτικού συστήματος στην Ινδία. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, η κατώτατη ηλικία για είσοδο στο πανεπιστήμιο, για τους Ινδούς, ήταν τα 16 έτη, αλλά οι τελευταίοι ζητούσαν επίμονα τη μείωση του ορίου, καθώς μέχρι την ολοκλήρωση των προπτυχιακών τους σπουδών οι Ινδοί σπουδαστές δεν διέθεταν αρκετό χρόνο για να προετοιμαστούν επαρκώς για τις εισαγωγικές εξετάσεις της δημόσιας Διοίκησης, με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση έναντι των Βρετανών υποψηφίων.²⁹ Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι οι βρετανικοί κύκλοι που ήταν υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων επί των ινδικών ζητημάτων, δεν διέθεταν την απαραίτητη πολιτική βούληση, ώστε να λάβουν τα μέτρα εκείνα που θα επέτρεπαν την είσοδο του εγχώριου στοιχείου στην πολιτική Διοίκηση της Ινδίας. Έτσι, μεταξύ των ετών 1862 και 1875, στις εξετάσεις συμμετείχαν συνολικά μόλις 40 Ινδοί (ή 57, εάν

28. J. M. Compton, «Indians and the Indian Civil Service, 1853-1879: A Study in National Agitation and Imperial Embarrassment», *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* 3 (1967), σ. 99-113.

29. Στο ίδιο, σ. 103-105· D. Gilmour, *The Ruling Caste*, ό.π., σ. 47.

μετρηθούν συνολικά και οι επαναλαμβανόμενες συμμετοχές χωριστά), από τους οποίους οι επιτυγχόντες ήταν δέκα.³⁰

Βέβαια, υπήρχε και μια μερίδα αξιωματούχων που δεν αντιμετώπιζε με εχθρότητα τη συμμετοχή των Ινδών στην ICS, αλλά, αντίθετα, προσπαθούσε να βρει τρόπους για να τη διευρύνει και να την προωθήσει. Μερικές από τις προτάσεις που είχαν διατυπωθεί ήταν η εξέταση των υποψηφίων να πραγματοποιείται ταυτόχρονα σε Βρετανία και Ινδία, και η βαθμολόγησή τους να είναι ενιαία, ενώ υποστηρίχθηκε και η διενέργεια εξετάσεων με συγκεκριμένο αριθμό θέσεων. Προεκτείνοντας την παραπάνω σκέψη, ο υπουργός Ινδίας Northcote εισήγαγε, το 1868, ένα πρόγραμμα εννέα υποτροφιών, οι οποίες θα δίδονταν σε ετήσια βάση σε αντίστοιχο αριθμό Ινδών, ώστε να μεταβούν στη Βρετανία για σπουδές ή να συμμετάσχουν στις εισαγωγικές εξετάσεις της ICS. Χαρακτηριστικά, το 1869 από τους εννέα υπότροφους οι τρεις έλαβαν μέρος στον διαγωνισμό της ICS και ένας εξ αυτών συγκαταλέχθηκε ανάμεσα στους επιτυγχόντες. Εντούτοις, ο διάδοχος του Northcote, δούκας του Argyll, δεν συμεριζόταν την ίδια άποψη και κατήργησε τις υποτροφίες, θεωρώντας ότι ο καλύτερος τρόπος για να εξασφαλιστεί η ένταξη Ινδών στην ICS ήταν η απευθείας επιλογή τους από τον αντιβασιλέα, δυνατότητα που ο τελευταίος αποκτούσε μέσω της ψήφισης του «Governor of India Bill» από το βρετανικό Κοινοβούλιο.³¹

Στερεοτυπικές απεικονίσεις: η περίπτωση του Βρετανού «wallah» και του Ινδού «baboo»

Δύο από τα κυριότερα στερεότυπα των βρετανικών Ινδιών, σε επίπεδο κοινωνικών ομάδων, ήταν οι «wallah» και οι «baboo». «Wallah», που σημαίνει ειδήμονες, αποκαλούνταν οι νεαροί Βρετανοί που επιθυμούσαν να πάρουν μέρος στις ειδικές εξετάσεις και να ενταχθούν στην ICS, ενώ «baboo» αποκαλούνταν οι αυτόχθονες κατώτεροι υπάλληλοι των ινδικών δημόσιων υπηρεσιών και οι μορφωμένοι Ινδοί της περιοχής της Βεγγάλης, οι οποίοι φιλοδοξούσαν να συμμετέχουν στη Διοίκηση της Ινδίας. Οι «wallah» είχαν μεγάλες προσδοκίες για επαγγελματική σταδιοδρομία. Μια καριέρα στη δημόσια διοίκηση της Ινδίας εξασφάλιζε επαγγελματική καταξίωση, προαγωγές, κοινωνική αποδοχή και σεβασμό, και φυσικά ικανοποιητικές οικονομικές απολαβές. Αυτή η επαγγελματική προοπτική παρούσιάζονταν

30. J. M. Compton, «Indians», ό.π., σ. 109.

31. Στο ίδιο, σ. 101 και 103-104· D. Gilmour, *The Ruling Caste*, ό.π., σ. 48.

πολύ ελκυστική, σε σύγκριση με τον υψηλό ανταγωνισμό του δικηγορικού επαγγέλματος, τη χαμηλών προσδοκιών καριέρα στον εκκλησιαστικό κλάδο ή κάποιον άλλο δύσκολο χώρο εργασίας, όπως η εκπαίδευση.³²

Για την επιτυχία στις εισαγωγικές εξετάσεις οι υποψήφιοι έπρεπε να προετοιμαστούν κατάλληλα με τη βοήθεια συγκεκριμένων δασκάλων ή φροντιστηρίων, των λεγόμενων «crammers». Η προσήλωση, ωστόσο, των υποψηφίων στη μελέτη και το διάβασμα, ώστε να εξασφαλίσουν την επιτυχία τους στις εξετάσεις, δημιούργησε εν τέλει αμφιβολίες για την ποιότητα και τον χαρακτήρα των υποψηφίων: επρόκειτο πράγματι για τζέντλεμεν ή για χωρίς σθένος και ρώμη βιβλιοφάγους και «παπαγάλους»; Τέθηκε, τότε, το ερώτημα αν οι υποψήφιοι δημόσιοι λειτουργοί διέθεταν και την απαραίτητη φυσική κατάσταση για τις ανάγκες της υπηρεσίας, αν μπορούσαν να ιππεύσουν και αν με τον χαρακτήρα και την κράση τους ενέπνευαν σεβασμό στους Ινδούς. Θεωρήθηκε ότι, λόγω της αυστηρής προσήλωσής τους στο διάβασμα, ο χαρακτήρας τους μάλλον θα ήταν αδύναμος και ίσως δεν θα μπορούσαν να επιβληθούν. Ουσιαστικά τέθηκε το ζήτημα αν ενσάρκωναν το πρότυπο του βικτωριανού ανδρισμού, όπως αυτό προωθούνταν στην ιδιωτική σχολική εκπαίδευση στα λεγόμενα «δημόσια σχολεία» (public schools) και στο πανεπιστήμιο.³³ Το θέμα, μάλιστα, έλαβε τέτοιες διαστάσεις, ώστε διεξήχθη επιτόπια έρευνα στην Ινδία για τις ικανότητές τους, η οποία, σε αντίθεση με αυτό που πιθανότατα αναμενόταν, θεώρησε τελικά τους wallah ικανούς και αυτοί αποτέλεσαν τους νέους διοικητικούς λειτουργούς.³⁴ Σε κάθε περίπτωση, η εξέταση αυτού του θέματος σχετίζεται με την έννοια του, κατά Sinha, «αποικιακού ανδρισμού».³⁵

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο G. O. Trevelyan στο βιβλίο του με τίτλο *The Competition Wallah*, στο οποίο θα γίνει εκτενής αναφορά σε επόμενη ενότητα, αναφέρει τις μομφές και τις κατηγορίες που είχε να αντιμετωπίσει η νέα γενιά των δημοσίων λειτουργών που είχαν ενταχθεί στην ICS μέσω των ανοιχτών εξετάσεων. Συγκεκριμένα, αναφέρονται ανέκδοτες ιστορίες για νέα στελέχη που δεν ήξεραν πώς να συμπεριφερθούν σε διάφορες κοινωνικές περιστάσεις, ενώ υπάρχει και μια αφήγηση ενός αστυ-

32. C. Dewey, «The Education», ό.π., σ. 269.

33. Βλ. Heather Ellis, «Newman and Arnold: Classics, Christianity and Manliness in Tractarian Oxford», C. Stray (επιμ.), *Oxford Classics. Teaching and Learning 1800-2000*, Λονδίνο, Bloomsbury Academic, 2007, σ. 46-63.

34. C. Dewey, «The Education», ό.π., σ. 272.

35. Mrinalini Sinha, *Colonial Masculinity: the 'Manly Englishman' and the 'Effeminate Bengali' in the Late Nineteenth Century*, Μάντσεστερ, Manchester University Press, 1995.

νομικού επιθεωρητή της Βεγγάλης, ο οποίος, όταν ζήτησε, σε περίοδο κοινωνικών ταραχών, την επιτόπια παρουσία του πολιτικού αξιωματούχου της περιοχής, εκείνος, αντί να σπεύσει ιππεύοντας, ήρθε καθυστερημένα χρησιμοποιώντας ως μέσο μεταφοράς ένα σκεπαστό φορείο, που εξασφάλιζε την άνεσή του. Μετά την παράθεση αυτού του περιστατικού, ο Trevelyan τόνιζε αυτό που λεγόταν κατ' επανάληψη τη δεκαετία του 1860, ότι δηλαδή οι Βρετανοί της Ινδίας, πέρα από την ευρυμάθεια και τα εκλεπτυσμένα γούστα, όφειλαν να είναι εξοικειωμένοι και με την ιππασία και τη χρήση όπλων, δεξιότητες που θα μπορούσαν να αποκτήσουν και να διατηρήσουν μέσα από την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό και το κυνήγι.³⁶

Τη δεκαετία του 1830, η εισαγωγή δυτικού τύπου σχολείων, έπειτα από προτροπή του Macaulay,³⁷ δημιούργησε, ιδιαίτερα στην περιοχή της Βεγγάλης, μια τάξη μορφωμένων Ινδών κατά τα δυτικά πρότυπα, οι οποίοι επιθυμούσαν να στελεχώσουν τους διοικητικούς μηχανισμούς της χώρας και με την πάροδο του χρόνου να συμμετάσχουν σε μια αντιπροσωπευτική διακυβέρνηση της Ινδίας. Η επιθυμία όμως των κατοίκων της Βεγγάλης να ενταχθούν στον βρετανικό διοικητικό μηχανισμό αντιμετώπιστηκε με περιφρόνηση και υπεροψία από τους Βρετανούς. Ναι μεν αναγνώριζαν στη μερίδα αυτή των μορφωμένων Ινδών εξυπνάδα και ικανότητα αντίληψης, αλλά θεωρούσαν ότι τους έλειπαν άλλα βασικά χαρακτηριστικά που ήταν απαραίτητα για τη διαμόρφωση κατάλληλων διοικητικών στελεχών. Οι Βρετανοί, εξάλλου, τη δεκαετία του 1860 δεν είχαν, γενικότερα, σε ιδιαίτερη υπόληψη τους μορφωμένους κατοίκους της Βεγγάλης, αντίθετα θαύμαζαν και θεωρούσαν αντάξιους τους τους πολεμοχαρείς λαούς της βόρειας Ινδίας, π.χ. τους Σιχ, τους Παθάν και τους αυτόχθονες του Παντζάμπ, οι οποίοι, μάλιστα, θεωρούνταν ιδανικοί ως συμπαίχτες σε αθλήματα και για συμμετοχή σε κυνήγι.³⁸ Πρόκειται για αντιλήψεις που στηρίζονταν σε μια φυλετικού επίπεδου θεώρηση, η οποία συστηματοποιήθηκε και εξελίχθηκε ως θεωρία των πολεμικών φυλών της Ινδίας, βρίσκοντας εφαρμογή στον βρετανικό στρατό των Ινδιών.³⁹ Αντι-

36. George Otto Trevelyan, *The Competition Wallah*, Λονδίνο – Κέιμπριτζ, Macmillan, ²1866, σ. 8-9.

37. Catherine Hall, «Κατασκευάζοντας αποικιακά υποκείμενα: η εκπαίδευση στην εποχή της αυτοκρατορίας», Α. Συριάτου (επιμ.), *Εξουσιάζοντας τα κύματα*, δ.π., σ. 173-185.

38. Thomas R. Metcalf, *Aftermath of Revolt: India 1857-1970*, Πρίνστον, Princeton University Press, ²2015, σ. 278-279.

39. Heather Streets, *Martial Races. The Military, Race and Masculinity in British Imperial Culture, 1857-1914*, Μάντσεστερ, Manchester University Press, 2004.

προσωπευτική του κοινού αισθήματος είναι και η αναφορά του G. O. Trevelyan, σε ομιλία του στη Βουλή των Κοινοτήτων, για έλλειψη κουράγιου, ελεύθερης σκέψης και αληθούς λόγου των Ινδών baboo της Βεγγάλης, οι οποίοι ήθελαν να έχουν έντονη παρουσία στην ινδική δημόσια Διοίκηση. Επιπλέον, ο ίδιος τόνιζε ότι τα παραπάνω τρία χαρακτηριστικά τα είχαν οι Βρετανοί, επομένως εκείνοι ήταν που κρίνονταν κατάλληλοι για να αναλάβουν τις θέσεις στη Διοίκηση της Ινδίας και όχι οι μορφωμένοι αυτόχθονες.⁴⁰ Χαρακτηριστικό του κλίματος της εποχής απέναντι στον ιδεότυπο του μορφωμένου Ινδού της Καλκούτας είναι ένα άρθρο της αγγλόφωνης εφημερίδας *Lahore Chronicle*, που δημοσιεύθηκε στις 13.6.1868, όπου ο τύπος αυτού του ανθρώπου περιγράφεται ως «δειλός, θηλυπρεπής, διεφθαρμένος, καταπιεστικός, εγωιστής και ημιμαθής».⁴¹

Για να ολοκληρωθεί η παρουσίαση της στερεοτυπικής απεικόνισης του μορφωμένου Ινδού, που ήταν κατώτερος υπάλληλος στις βρετανικές γραφειοκρατικές υπηρεσίες ή που επιθυμούσε να ενταχθεί σε αυτές, θα αναφέρουμε και μια άλλη μαρτυρία ενός στελέχους της ICS. Ο συγκεκριμένος δημόσιος λειτουργός έχασε την απόδειξη που βεβαίωνε την κατοχή των αποσκευών του, την οποία είχε λάβει όταν επιβιβάστηκε σε ένα τρένο στη Βομβάη. Φτάνοντας στον προορισμό του, ο Ινδός σιδηροδρομικός υπάλληλος, που ήταν υπεύθυνος για τις αποσκευές, αρνήθηκε να του τις δώσει χωρίς να προσκομίσει το απόκομμα. Οι αποσκευές έγραφαν επάνω το όνομα του Βρετανού διοικητικού στελέχους, αλλά ο baboo ήταν ανένδοτος. Χωρίς την απόδειξη δεν θα παρέδιδε τις αποσκευές. Στο σημείο αυτό η διήγηση αναφέρεται στερεοτυπικά στον αυταρχικό χαρακτήρα και στη συνήθεια των Ανατολιτών να εκμεταλλεύονται το όποιο προνόμιο στο έπακρον. Επίσης, σχολιάζεται ότι ο Trevaskis –ο Βρετανός διοικητικός υπάλληλος της ICS που διηγούνταν την ιστορία– δεν αντιλήφθηκε ότι το θέμα θα επιλύονταν άμεσα με την καταβολή φιλοδώρηματος προς τον Ινδό υπάλληλο. Τελικά το ζήτημα επιλύθηκε με την παρέμβαση ενός τοπικού διοικητικού υπαλλήλου της ICS, ο οποίος είπε στον Trevaskis να μεταφέρει «σε εκείνον τον baboo» ότι, σε περίπτωση που δεν υποχωρούσε, θα αντιμετώπιζε προβλήματα.⁴² Η περίπτωση αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της απαξιοτικής συμπεριφοράς με την οποία αντιμετώπιζαν οι Βρετανοί όσους αποκαλούσαν «baboo».

Έχοντας, λοιπόν, υπόψιν τα παραπάνω, σχηματίζεται αφενός μια στερεοτυπική εικόνα για τον wallah ως νεαρό φιλόδοξο Βρετανό που

40. T. R. Metcalf, *Aftermath of Revolt*, ό.π., σ. 279.

41. J. M. Compton, «Indians», ό.π., σ. 108.

42. C. Dewey, *Anglo-Indian Attitudes*, ό.π., σ. 208.

αφοσιώνεται στη μελέτη για να αποκτήσει μια θέση στην ICS, παραμελώντας τη φυσική του κατάσταση, ενώ αφετέρου η εικόνα του baboo είναι αυτή του άβουλου και μικρόψυχου βιβλιοφάγου, χωρίς κριτική ικανότητα και χωρίς σωματικό και ψυχικό θάρρος, που επιθυμεί μια θέση στη Διοίκηση παρά το γεγονός ότι είναι «φτιαγμένος» για να διοικείται και όχι για να διοικεί.

Θεωρήσεις για τον τρόπο ζωής και τη νοοτροπία των στελεχών της ICS, μέσα από το έργο του G. O. Trevelyan

Το βιβλίο *The Competition Wallah* του G. O. Trevelyan, πολιτικού, συγγραφέα και ιστορικού, δημοσιεύτηκε το 1864. Πρόκειται για ένα σώμα επιστολών, οι οποίες στέλνονται από έναν Βρετανό, νεαρό στέλεχος της ICS, που επέλεξε να ακολουθήσει επαγγελματική σταδιοδρομία αποικιακού γραφειοκράτη, προς έναν φίλο του που μένει στην Αγγλία. Στις επιστολές αυτές περιγράφονται διάφορες πτυχές της ινδικής κοινωνίας και της παρουσίας των Βρετανών σε αυτήν. Σημειώνεται, βέβαια, ότι πρόκειται για λογοτεχνικές αφηγήσεις, που βασίζονται στις εμπειρίες του συγγραφέα, όταν βρέθηκε στην Ινδία το 1862, οι οποίες αρχικά δημοσιεύτηκαν τμηματικά στο περιοδικό *Macmillan's Magazine*.⁴³ Στο άρθρο μας θα επικεντρωθούμε στην προβολή των βρετανικών στερεοτύπων ως προς το ινδικό στοιχείο αναλύοντας την πέμπτη επιστολή του βιβλίου, η οποία κάνει αναφορά στην ICS και στον τρόπο ζωής των στελεχών της.

Ήδη από την πρώτη επιστολή του έργου διαπιστώνεται η έντονη προκατάληψη του συγγραφέα προς τον ινδικό πληθυσμό, με την αφήγησή του σχετικά με την εμπειρία του στους ινδικούς σιδηροδρόμους. Ο συγγραφέας αγανακτεί με τη συμπεριφορά των αυτοχθόνων, τους οποίους περιγράφει ως ανάγωγους, άτομα χωρίς διάθεση για εργασία καιτσιγκούνηδες, που δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν ούτε και το εισιτήριό τους. Χαρακτηρίζει, μάλιστα, ευτυχές το γεγονός ότι οι Ινδοί, ακόμα και οι ιδιαίτερα εύποροι, δεν προμηθεύονταν εισιτήρια πρώτης θέσης, αφήνοντάς τες αποκλειστικά στους Βρετανούς και επιτρέποντας με τον τρόπο αυτόν και στις Βρετανίδες να ταξιδεύουν ελεύθερα, κάτι το οποίο δεν θα συνέβαινε με την παρουσία των Ινδών ανάμεσά τους. Επιπλέον, παρουσιάζεται η εικόνα του Βρετανού ταξιδιώτη που βαδίζει μπροστά από τους αχθοφόρους και τους υπηρέτες του με την επιβλητικότητα που

43. Elleke Boehmer (επιμ.), *Empire Writing. An Anthology of Colonial Literature 1870-1918*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 1998, σ. 3.

αρμόζει σε ένα μέλος «της αυτοκρατορικής φυλής». Φυσικά, ο Βρετανός ταξιδιώτης δεν αναμένει στην ουρά για το εισιτήριό του, αλλά κατευθύνεται άμεσα στο γραφείο του σταθμού, όπου και θα το λάβει χωρίς αναμονή, αποφεύγοντας την οχλαγωγία του ιθαγενούς πλήθους.⁴⁴

Ενδεικτικό της βρετανικής νοοτροπίας περί ανωτερότητας έναντι του εγχώριου πληθυσμού είναι ένα ακόμα περιστατικό, το οποίο αναφέρεται στο βιβλίο. Ο συγγραφέας διηγείται ότι οδεύοντας προς την περιοχή όπου υπηρετούσε ένας εξάδελφός του, που είχε ανέλθει στο αξίωμα του «assistant commissioner», συνάντησε έναν Ινδό ταχυδρομικό δρομέα, ο οποίος είχε αποκοιμηθεί στην άκρη της επαρχιακής οδού. Αντιμέτωπος με αυτό το θέαμα, ο Βρετανός δεν δίστασε να ξυλοφορτώσει τον άτυχο αυτόχθονα⁴⁵ και με τον τρόπο αυτό αποκαλύπτεται και πάλι η αίσθηση ανωτερότητας που διέκρινε το βρετανικό στοιχείο στην Ινδία, η οποία έφτανε μέχρι το σημείο να επιτρέπει και την αυτοδικία. Ο Βρετανός νεαρός διοικητικός αξιωματούχος προέβη σε αυτή την αυθαίρετη πράξη έχοντας την αντίληψη ότι αποτελούσε αρμόδιο επί παντός επιστητού στην αποικία και ότι ως μέλος της «ανώτερης φυλής» είχε το δικαίωμα να σωφρονίζει επί τόπου οποιονδήποτε αμελή ή απείθαρχο αυτόχθονα.

Ο Trevelyan προσεγγίζει τη βρετανική αποικιακή δημόσια Διοίκηση εξετάζοντας και την περίπτωση του εξάδελφου του επιστολογράφου, ο οποίος σε ηλικία 31 ετών αποτελούσε τον ανώτερο αξιωματούχο της περιφέρειας (κατείχε τον τίτλο του «collector»),⁴⁶ ο πληθυσμός της οποίας ισοδυναμούσε με το σύνολο του πληθυσμού της Αγγλίας επί βασιλείας Ελισάβετ Α'. Στο διοικητικό του έργο ο αξιωματούχος συνεπικουρείτο από τον δικαστή της περιοχής («joint magistrate»), που ήταν 28 ετών, και από τον αναπληρωτή του («assistant-magistrate»), που μόλις πριν από 15 μήνες είχε πάρει το πτυχίο του, οι οποίοι αποτελούν και τους μόνους Βρετανούς αξιωματούχους στην επαρχία που έχει έκταση 125 επί 70 μίλια.⁴⁷ Ο συγγραφέας συγκρίνει την υπηρεσία του «collector» στην Ινδία με την αντίστοιχη του «collector» στη Βρετανία. Και οι δύο συνέλεγαν τους φόρους, αλλά η θέση και το εύρος των αρμοδιοτήτων τους ήταν διαφορετικές. Ο φοροεισπράκτορας στην Αγγλία παρουσιάζεται ως άξεστος κλητήρας, με μια πένα στα χείλη, που αφήνει σημειώματα στις

44. G. O. Trevelyan, *The Competition Wallah*, ό.π., σ. 23-26.

45. Στο ίδιο, σ. 99.

46. Το αξίωμα μπορεί να μεταφραστεί στα ελληνικά ως «φοροεισπράκτορας», εντούτοις επισημαίνεται ότι ο ελληνικό όρος δεν αποδίδει το πλήρες εύρος των αρμοδιοτήτων αυτής της θέσης.

47. G. O. Trevelyan, *The Competition Wallah*, ό.π., σ. 113-114.

πότες. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για τον Βρετανό «collector» των Ινδιών: εδώ πρόκειται για μια μορφή που περιβάλλεται από σεβασμό και αποτελεί εκπρόσωπο της βρετανικής εξουσίας στην αποικία. Χειρίζεται όλα τα ζητήματα τα σχετικά με τη φορολογία, ενώ είναι υπεύθυνος και για τη διευθέτηση θεμάτων που σχετίζονται με τη γη και την κατανομή της. Επισκέπτεται διάφορους οικισμούς και πόλεις της περιφέρειάς του, για να λάβει αναφορές και να επιλύσει τα τρέχοντα τοπικά ζητήματα, και επιπλέον επιθεωρεί σχολεία και νοσηλευτικά ιδρύματα. Καθώς, μάλιστα, μεταφέρεται συχνά από τόπο σε τόπο, αναφέρεται ότι περνά μεγάλο μέρος του χρόνου του στην ύπαιθρο και αρκετά βράδια μένει σε σκηνή. Ιεραρχικά ο «collector» ή «district officer» υπάγεται σε έναν επίτροπο («commissioner»), ο οποίος με τη σειρά του υπάγεται στον υποκυβερνήτη («lieutenant-governor»), που είναι βέβαια κατώτερος από τους κυβερνήτες και τον αντιβασιλέα. Η εικόνα της ανεξαρτησίας και της εξουσίας ενός Βρετανού αξιωματούχου που εργάζεται για την ICS αντιδιαστέλλεται με την ανιαρή ζωή ενός νέου με προσόντα στη Βρετανία, όπου δεν πρόκειται να του παρουσιαστούν ευκαιρίες για επαγγελματική ανέλιξη και θα αναλώνεται διαρκώς σε αναζήτηση εργασίας σε δικηγορικά γραφεία και στον κλάδο της εκπαίδευσης, όπου «θα μετατρέψει καλούς αγγλικούς στίχους σε κακούς λατινικούς».⁴⁸

Σύμφωνα με τον Trevelyan, οι διοικητικοί αξιωματούχοι της ICS διέθεταν μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας, ενώ μπορεί να ειπωθεί και ότι «η δύναμη τους για καλό ή για κακό σκοπό ήταν σχεδόν απεριόριστη». Αποτελούσαν μέλη μιας αριστοκρατίας, η οποία απολάμβανε κύρος και σεβασμό, με προαγωγές που βασιζόνταν στην αποτελεσματικότητα και στη γνώμη που σχημάτιζαν οι ανώτεροι για τον χαρακτήρα κάθε στελέχους. Ακόμα, οι δημόσιοι υπάλληλοι στις περισσότερες των περιπτώσεων μιλούσαν για την εργασία τους με ευχαρίστηση και με ένα αίσθημα διάχυτης ικανοποίησης για τα καθήκοντα που επιτελούσαν.⁴⁹ Ο ζήλος αυτών των αξιωματούχων ήταν ορατός και από την επιμονή τους για εξασφάλιση επιπλέον δαπανών για σχολεία, διοικητικά κτήρια και δημόσια έργα κάθε είδους, τις οποίες ζητούσαν κατά τη διάρκεια των περιόδων του εκάστοτε υποκυβερνήτη.⁵⁰

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η ICS παρείχε στο προσωπικό της εγγυημένη επαγγελματική σταδιοδρομία που εξασφάλιζε σε αυτό σεβασμό,

48. Στο ίδιο, σ. 114-115.

49. Στο ίδιο, σ. 120-121.

50. Στο ίδιο, σ. 124.

κύρος, ελευθερία δράσης στην περιοχή της δικαιοδοσίας του, ικανοποιητικές οικονομικές απολαβές και δυνατότητες επαγγελματικής εξέλιξης, σε αντίθεση με το αβέβαιο εργασιακό μέλλον στη Βρετανία. Εντούτοις, οι εν λόγω αποικιακοί αξιωματούχοι δεν ήταν απαλλαγμένοι από μια στερεοτυπική συμπεριφορά απέναντι στον ινδικό πληθυσμό, η οποία αποτελούσε σταθερό χαρακτηριστικό γνώρισμα της βρετανικής Διοίκησης στην Ινδία.

Η ICS σε σχέση με το βεμπεριανό γραφειοκρατικό πρότυπο

Έχοντας παρουσιάσει τη λειτουργία της ICS καθώς και τις νοοτροπίες και τα στερεότυπα των αξιωματούχων της, θα επιχειρηθεί στη συνέχεια η σύγκρισή της με τον κατά Weber ιδεότυπο του γραφειοκρατικού προσωπικού και των κριτηρίων δράσης του, ο οποίος εντάσσεται σε μια ορθολογικά νομιμοποιημένη εξουσία που διαθέτει ένα οργανωμένο σύστημα δημόσιας Διοίκησης, γραφειοκρατικού τύπου.⁵¹ Τα χαρακτηριστικά αυτά του προσωπικού και των αρμοδιοτήτων του, στο πλαίσιο μιας γραφειοκρατικής Διοίκησης, σύμφωνα με τη θεώρηση του Weber, είναι τα εξής:

- 1) είναι προσωπικά ελεύθεροι, ενώ υπόκεινται στην εξουσιαστική δομή μόνο αναφορικά με τις απρόσωπες επίσημες υποχρεώσεις τους·
- 2) οργανώνονται σε μια σαφώς καθορισμένη ιεραρχία αξιωμάτων·
- 3) κάθε αξίωμα διαθέτει μια ευκρινώς καθορισμένη σφαίρα αρμοδιοτήτων σε νομικό επίπεδο·
- 4) το αξίωμα καταλαμβάνεται μέσω μιας ελεύθερης συμβολιακής σχέσης, επομένως, επί της αρχής, ισχύει ένα σύστημα ελεύθερης επιλογής·
- 5) οι υποψήφιοι για την κάλυψη των θέσεων επιλέγονται στη βάση των τεχνικών (τεχνοκρατικών) τους δεξιοτήτων· στην πλέον ορθολογική περίπτωση, αυτό ελέγχεται με εξετάσεις ή διασφαλίζεται με τίτλους σπουδών που πιστοποιούν τεχνικές γνώσεις, ή και με τα δύο· τα άτομα διορίζονται, δεν εκλέγονται·
- 6) αμείβονται με καθορισμένους μισθούς σε χρήμα, στις πλείστες των περιπτώσεων με δικαίωμα να λαμβάνουν συντάξεις· η αρχή που τους απασχολεί, μπορεί να διακόψει την απασχόλησή τους μόνο σε συγκεκριμένο πλαίσιο, ιδίως στους ιδιωτικούς οργανισμούς, ενώ ο αξιωματούχος δύναται ανά πάσα στιγμή να παραιτηθεί ελεύθερα· η μισθολογική κλίμακα συναρτάται με τον βαθμό στην

51. Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, μτφρ. Α. M. Henderson – Talcott Parsons, Νέα Υόρκη, The Free Press, ⁵1968, σ. 329-333.

- ιεραρχία· επιπρόσθετα, μπορούν να συνυπολογιστούν οι ευθύνες της θέσης και τα προαπαιτούμενα ως προς το κοινωνικό κύρος, όσον αφορά τον κάτοχό της:
- 7) το αξίωμα θεωρείται ως η μοναδική, ή τουλάχιστον η κυριότερη, απασχόληση του ατόμου που το κατέχει·
 - 8) αποτελεί επαγγελματική σταδιοδρομία· εφαρμόζεται ένα σύστημα «προαγωγών» στη βάση της αρχαιότητας ή των επιτευγμάτων, ή και τα δύο· οι προαγωγές εξαρτώνται από την κρίση των ανωτέρων·
 - 9) ο αξιωματούχος ασκεί τα καθήκοντά του όντας πλήρως διαχωρισμένος από την ιδιοκτησία των μέσων της Διοίκησης, χωρίς να ιδιοποιείται τη θέση του·
 - 10) υπόκειται σε αυστηρή και συστηματική πειθαρχία και έλεγχο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του.⁵²

Έχοντας παραθέσει τα στοιχεία που ο Weber συγκεντρώνει ως απαραίτητα του τρόπου δράσης του προσωπικού μιας γραφειοκρατικής Διοίκησης, εστιάζουμε στην αντιπαραβολή τους με τον τρόπο λειτουργίας της ICS.

Όσον αφορά το πρώτο χαρακτηριστικό, παρατηρείται ότι οι αξιωματούχοι της ICS είναι προσωπικά ελεύθεροι, πέραν της εκτέλεσης των υπηρεσιακών καθηκόντων τους, ωστόσο τους ασκείται έντονος κοινωνικός έλεγχος από τους συναδέλφους τους και από τη βρετανική κοινότητα της Ινδίας, σχετικά με τη συμπεριφορά και τη στάση τους, καθώς, αν θέλουν να αποφύγουν την περιθωριοποίηση, οφείλουν να συμμορφώνονται με τις ισχύουσες φυλετικές αντιλήψεις και τα αποικιακά πρότυπα, αποφεύγοντας, όπως ανέδειξε ο Dewey, την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων με Ινδούς.

Ως προς το δεύτερο, έχει γίνει σαφές ότι η ICS είναι οργανωμένη στη βάση μιας συγκροτημένης ιεραρχίας που ξεκινάει από τους τοπικούς αξιωματούχους και καταλήγει, σε ανώτατο επίπεδο, στον αντιβασιλέα και τον υπουργό Ινδίας.

Το τρίτο χαρακτηριστικό, επί της αρχής, φαίνεται να ισχύει, καθώς κάθε αξίωμα έχει ένα σαφώς καθορισμένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων, σε νομικό επίπεδο, και μάλιστα με τοπικό χαρακτήρα. Βέβαια, πρέπει να προστεθεί ότι, όπως καταδεικνύει η Arendt, οι αξιωματούχοι ασκούν διοίκηση με διατάγματα, με τρόπο που τους εξασφαλίζει μια αυτονομία δράσης. Η πρακτική αυτή ευνοείται από τη μεγάλη απόσταση που υπάρχει από το κέντρο εξουσίας και τον χρόνο που απαιτείται για τη μεταφορά των διαταγών. Η βρετανική αποικιακή Διοίκηση προέκρινε την επιτόπια επίλυση των ζητημάτων που ανέκυπταν.

52. Στο ίδιο, σ. 333-334.

Περνώντας στο τέταρτο βεμπεριανό στοιχείο της οργάνωσης του γραφειοκρατικού προσωπικού, διαπιστώνεται ότι αυτό ισχύει απόλυτα. Οι διοικητικοί λειτουργοί εισέρχονται στην υπηρεσία ελεύθερα με σύμβαση σύμβασης απασχόλησης.

Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση του πέμπτου στοιχείου, διότι εφαρμόζεται ένα αυστηρό σύστημα εισαγωγικών εξετάσεων για την ένταξη στις τάξεις της ICS (κάτι που κρίνεται ως η πλέον ορθολογική επιλογή, κατά τον Γερμανό κοινωνιολόγο), ενώ τα στελέχη της, από τον αντιβασιλέα μέχρι και τον τελευταίο τοπικό αξιωματούχο, διορίζονται και δεν εκλέγονται.

Το έκτο στοιχείο, με τη σειρά του, επιβεβαιώνεται ότι ισχύει μέσα από την ανάλυση του πλαισίου λειτουργίας της ICS, βάσει του οποίου είναι σαφές ότι το προσωπικό αυτού του οργανισμού αμειβόταν με καθορισμένους μισθούς που μεταβάλλονταν ανάλογα με την ιεραρχική εξέλιξη των αξιωματούχων, οι οποίοι επιπροσθέτως κατοχύρωναν και συνταξιοδοτικά δικαιώματα, όντας ελεύθεροι να παραιτηθούν, αν και κάτι τέτοιο δεν συνηθιζόταν. Επιπλέον, υπήρχε μέριμνα για παροχή υψηλών αμοιβών στους ανώτερους αξιωματούχους (κυβερνήτες επαρχιών), ώστε να αυξάνεται το κύρος αυτής της θέσης.

Εξετάζοντας και τα υπόλοιπα τέσσερα χαρακτηριστικά, όπως αυτά τέθηκαν από τον Weber, διαπιστώνουμε ότι και αυτά απαντούν στην ICS. Το διοικητικό αξίωμα αποτελεί τη μοναδική και κύρια απασχόληση των λειτουργών, με την υπηρεσία να τους προσφέρει δυνατότητα εξέλιξης, συνιστώντας έτσι εργασιακό χώρο επαγγελματικής σταδιοδρομίας, και οι λειτουργοί κατά κανόνα ακολουθούσαν τη σταδιοδρομία αυτή μέχρι τη συνταξιοδότησή τους. Ακόμα, οι προαγωγές συναρτώνταν με την αρχαιότητα του εκάστοτε αξιωματούχου και εξαρτώνταν και από την κρίση των ανωτέρων του. Ταυτόχρονα, η δομή και οργάνωσή της ICS, πιστή σε αντιλήψεις περί αντικειμενικής διοίκησης και κράτους δικαίου,⁵³ εξασφάλιζε ότι οι αξιωματούχοι θα ασκούσαν τα καθήκοντά

53. Για το κράτος δικαίου στη βρετανική αυτοκρατορική σκέψη και την εφαρμογή του στην περίπτωση των Ινδών, βλ. Sandra den Otter, «A legislating Empire: Victorian Political Theorists, Codes of Law, and Empire», Duncan Bell (επιμ.), *Victorian Visions of Global Order. Empire and International Relations in Nineteenth-Century Political Thought*, Κέιμπριτζ, Cambridge University Press, 2007, σ. 89-112· Sandra den Otter, «Law, Authority, and Colonial Rule», Douglas M. Peers – Nandini Gooptu (επιμ.), *India and the British Empire*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2012, σ. 168-190· Elizabeth Kolsky, *Colonial Justice in British India: White Violence and the Rule of Law*, Κέιμπριτζ, Cambridge

τους όντας πλήρως διαχωρισμένοι από την ιδιοκτησία των μέσων της Διοίκησης και λειτουργώντας ως μια κυβερνητική αποικιακή υπηρεσία υπό τη σκέπη του Βρετανικού Στέμματος. Τέλος, το προσωπικό υπόκειται σε πειθαρχικό έλεγχο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του. Πρόκειται για το δέκατο χαρακτηριστικό στοιχείο τού κατά Weber γραφειοκρατικού προσωπικού, το οποίο τεκμηριώνεται στη βάση συγκεκριμένων παραδειγμάτων στελεχών της ICS, τα οποία παρατίθενται από τον Gilmour.⁵⁴ Χαρακτηριστικά, όταν ο προσωρινός υπεύθυνος εγγράφων («acting registrar») του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην επαρχία Madras ανακάλυψε ότι ο περιφερειακός δικαστής W. Sandwith είχε εκκρεμείς 67 υποθέσεις και 104 εφέσεις, τον υποχρέωσαν να συνταξιοδοτηθεί. Στην ίδια επαρχία, ένας ακόμα δικαστής είχε την ίδια μοίρα, όταν διαπιστώθηκε ότι αμελούσε ένα από τα κύρια καθήκοντά του, την επιθεώρηση των δικαστηρίων.⁵⁵ Η συνήθης ποινή για πειθαρχικές παραβάσεις και παραμέληση καθήκοντος ήταν συνήθως η δυσμενής μετάθεση και ο ιεραρχικός υποβιβασμός, όχι όμως η απόλυση. Σε αυτό το πλαίσιο, το 1877, ο John Wallace, κατέχοντας το αξίωμα του δικαστή της νότιας Arcot, έχοντας επιδείξει στο παρελθόν απείθαρχη συμπεριφορά, μετά τις επιθέσεις του εναντίον των αποφάσεων του τοπικού εφέτη υποβιβάστηκε και μετατέθηκε, λαμβάνοντας την προειδοποίηση ότι στο επόμενο παράπτωμά του θα απολυόταν.⁵⁶ Ακόμα πιο αυστηρή ήταν η αντιμετώπιση όσων υπέπιπταν σε αδικήματα διαφθοράς. Όταν ο Arthur Atkinson, αξιωματούχος της ICS, αποπλήρωσε τα χρέη του με ρυθμό που δεν αντιστοιχούσε στο εισόδημά του, ένα στέλεχος του «Board of Revenue», της υπηρεσίας δημοσίων εσόδων της Ινδίας, ανέλαβε να ερευνήσει την υπόθεση διαπιστώνοντας ότι εκείνος είχε δωροδοκηθεί. Με βάση την αναφορά που συντάχθηκε, ο Atkinson απολύθηκε και παραπέμφθηκε σε δίκη.⁵⁷

University Press, 2010· Rande W. Kostal, *A Jurisprudence of Power. Victorian Empire and the Rule of Law*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2005· Martin J. Wiener, *An Empire on Trial: Race, Murder, and Justice under British Rule, 1870-1935*, Κέιμπριτζ, Cambridge University Press, 2009.

54. Συγχρόνως, οι πειθαρχικές ποινές θα μπορούσαν ενίοτε και να χαρακτηριστούν ήπιες, βλ. D. Gilmour, *The Ruling Caste*, ό.π., σ. 135-158· G. P. Srivastava, *The Indian Civil Service*, ό.π., σ. 169-170.

55. D. Gilmour, *The Ruling Caste*, ό.π., σ. 139.

56. Στο ίδιο, σ. 139-140.

57. Στο ίδιο, σ. 151.

Συμπεράσματα

Έχοντας συνθέσει μια συνεκτική εικόνα της ICS, προκύπτουν κάποια συμπεράσματα για τον χαρακτήρα της υπηρεσίας και το έργο της. Κατ' αρχάς, στη Βρετανία η καριέρα στην Indian Civil Service προβαλλόταν ως μια ιδανική σταδιοδρομία για τους φερέλπιδες μορφωμένους Βρετανούς, αντιπαραβαλλόμενη με τον μονότονο εργασιακό βίο στη μητρόπολη, η οποία ταυτόχρονα προσέφερε κοινωνική καταξίωση και σημαντικές οικονομικές απολαβές.

Οι Βρετανοί διοικητικοί λειτουργοί απάρτιζαν μια κλειστή κοινωνική ομάδα, ουσιαστικά μια διοικητική ελίτ, η οποία, πέρα από τα εργασιακά της καθήκοντα, ζούσε ξεχωριστά από την υπόλοιπη ινδική κοινωνία, με ιδέες και συμπεριφορές που διαμορφώνονταν σε μεγάλο βαθμό από τις ισχύουσες φυλετικές αντιλήψεις περί ανωτερότητας των Ευρωπαίων έναντι των Ανατολιτών γενικά και εν προκειμένω των Ινδών. Αυτό, βέβαια, δεν αναιρούσε το γεγονός ότι στο διοικητικό τους έργο εφαρμόζαν πολιτικές που, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο, ανταποκρίνονταν στο κράτος δικαίου. Παρ' όλα αυτά, δεν απέτρεπαν την άσκηση αυτής της αποστασιοποιημένης ηγεσίας απέναντι στον ινδικό πληθυσμό, ο οποίος θεωρούνταν ανίκανος να αυτοκυβερνηθεί, υιοθετώντας στερεότυπα με φυλετικό χαρακτήρα, π.χ. για τους baboo της Βεγγάλης. Η ICS ήταν μια διοικητική υπηρεσία που λειτουργούσε στη βάση ενός οριοθετημένου κανονιστικού πλαισίου, αλλά αυτό άφηνε και περιθώρια στους αξιωματούχους της να δρουν με ευρεία αυτονομία σε τοπικό επίπεδο, καθώς εφαρμόζονταν η αρχή της επιτόπιας επίλυσης των ζητημάτων.

Μεταβαίνοντας στη σύγκριση των χαρακτηριστικών του προσωπικού της ICS με τα αντίστοιχα του κατά Weber γραφειοκρατικού προσωπικού, αρχικά γίνεται σαφές ότι η δομή και η λειτουργία της ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό σε αυτά. Εντούτοις, προκύπτει ότι η δράση των Βρετανών διοικητικών αξιωματούχων στην Ινδία επηρεαζόταν από τα ισχύοντα φυλετικά πρότυπα και την πεποίθηση περί ανωτερότητας των Ευρωπαίων έναντι των γηγενών. Τέλος, είναι απαραίτητο να επισημανθεί και μία σημαντική διαφορά μεταξύ της ICS και των ευρωπαϊκών διοικητικών προτύπων: στην ICS περιλαμβάνονταν οι λειτουργοί της δικαιοσύνης, κάτι που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα και την αντίληψη περί διαχωρισμού των εξουσιών.

SUMMARY

Christos Bouris, *The colonial civil administration in the 19th century: the case of the Indian Civil Service*

The present article studies the Indian Civil Service (ICS), the main instrument in the civil administration of colonial India, and its officials. More specifically, it analyzes the organizational structure of the ICS and the ways of entering the service, while, at the same time, attempts to outline the mentality and perceptions of the European functionaries towards the local populations that they were expected to administer. Finally, recognizing the significance of the theory of bureaucracy, as it was formulated by the German sociologist Max Weber, this study compares the officials of the ICS to the ideal type of personnel found in the Weberian bureaucratic model to ascertain their similarities and differences.

